

УДК 141.7:316.4.063.6 (477)

О. В. Качмар, к. пед. н., доцент

СОЦІАЛЬНА ДЕСТРУКТИВНІСТЬ ТА НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї

Анотація. В статті досліджується природа соціальної деструктивності. Розглянуті існуючі філософські, психологічні підходи до вивчення причин виникнення агресії і насильства. Робиться висновок про необхідність урахування багатовимірного пояснення цього феномену при плануванні та здійсненні заборони насильству в цілому та насильству в сім'ї зокрема.

Ключові слова: соціальна деструктивність, агресивна поведінка, насильство, насильство в сім'ї.

О. В. Качмар, к. пед. н., доцент

СОЦИАЛЬНАЯ ДЕСТРУКТИВНОСТЬ И НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ

Аннотация. В статье исследуется природа социальной деструктивности. Рассмотрены существующие философские, психологические подходы к изучению причин возникновения агрессии и насилия. Делается вывод о необходимости учета многомерного объяснения этого феномена при планировании и осуществлении предотвращения насилия в целом и насилия в семье в частности.

Ключевые слова: Социальная деструктивность, агрессивное поведение, насилие, насилие в семье.

О. V. Kachmar, Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor

SOCIAL DESTRUCTIVENESS AND VIOLENCE IN THE FAMILY

Abstract. The paper investigates the nature of social destructiveness. The existing philosophical, psychological approaches to the study of the causes of aggression and violence.

The modern person, as a rule, is deprived of the choice of the line of conduct, as the defining factor of intention in favour of human cruelty or positive self-realization are the social conditions, social environment. The text reveals the mechanisms of the development or suppression of its own destruction.

Particular attention to the social and cultural impact on the formation factors destructiveness. The article focuses on the fact that very negative processes increasingly influence modern man.

The article gives the definition of «violence in the family»; the types of violence in the family (between spouses; parents and children; between adult children and parents; between children in one family; violence between other members of the family); characteristics of types of violence in the family (physical, psychological, economic,

sexual); the factors contributing to violence in the family have been addressed in detail.

The provisions of Ukrainian legislation and international human rights standards in the sphere of protection from violation are analyzed.

The conclusion about the necessity of taking into account the multidimensional explanation of this phenomenon in the planning and implementation of violence prevention in general and violence in the family in particular.

It can therefore be concluded that this issue must be dealt with, starting from upbringing in a family and finishing with violence prevention on a state legislative level.

Keywords: *social destructiveness, aggressive behavior, violence, violence in the family.*

Актуальність дослідження. Актуальність теми дослідження обумовлена багатогранністю феномена соціальної деструкції, що викликає необхідність вивчення феноменології деструктивної поведінки, а також дослідження сутнісних характеристик насильства в сім'ї.

Постановка проблеми. Деструкція як загальний феномен, що пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства, формується й підсилюється в соціумі протягом людської історії в ході соціального розвитку і певним чином проявляється в різних сферах життя. В умовах рухомості соціальних процесів формується нове середовище проживання, новий спосіб життя. При цьому людському суспільству завжди була притаманна девіація, яка є невід'ємною частиною життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Руйнівні ознаки людини та суспільства завжди цікавили дослідників, але найбільш ґрунтовно поняття «деструкції» філософи, соціологи, психологи та юристи почали вивчати лише у ХХ столітті.

Починаючи з 70-х років ХХ століття, у філософії та соціології виникають теорії соціального наuczіння (А. Бандура); теорія соціального впливу (Дж. Тедеші, Р. Сміт); теорія соціального пояснення (М. Білліг), які розкривають сутність агресії як форми деструктивності особистості та окреслюють філософські й соціально-психологічні моделі цих процесів. Тому можна стверджувати, що проблема є актуальною, має соціальну значущість і потребує теоретико-концептуального вивчення.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Деструктивна поведінка як тип руйнівної для людини поведінки є недостатньо дослідженою. На нашу думку, є необхідність аналізу її істотних відхилень від існуючих психологічних і навіть медичних норм, в результаті чого може страждати якість життя людини.

Постановка завдання. На основі аналізу зарубіжних та вітчизняних публікацій, присвячених дослідженню соціальної деструктивності, розглянути сутнісні характеристики насильства в сім'ї та шляхи його протидії.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних наукових шкіл, у рамках якої досліджувались процеси деструкцій та проблематика соціальної деструктивності, є Франкфуртська школа. Її представниками вважають Т. Адорно, Г. Маркузе, М. Хоркхаймера та Е. Фромма. Головна теза їх досліджень полягає у тому,

що деструкція в соціумі як ознака певних процесів соціального розвитку існувала завжди. Зокрема, філософ Еріх Фромм визначав соціальну деструкцію єдиною можливою формою отримання відчуття «повноти життя» в ситуації ущербного існування людини.

Поняття деструкції означає руйнацію, спрямовану людиною як на зовнішні об'єкти (міжособистісна), так і на себе (особистісна деструктивність). Деструкції, які призводять до зламів системи, соціального устрою, війни, експансії є глобальними (соціальними). Глобальна деструкція є причиною бажання людини спричинити суттєві зміни шляхом руйнації та агресії [12]. Саме ж поняття «агресія» Е. Фромм визначав ключовим у своїй теорії соціальної деструктивності.

Учений писав: «Ми наївно вважаємо, що єдине, що нам потрібно робити, – це захищати свободу від тих сил, які їй загрожують ззовні. Ми зовсім забуваємо одну просту істину – проблема свободи – проблема не тільки кількісна, але й якісна» [16]. Причина у внутрішньому стані людини, її особистому прагненні до змін та її особисті мотиви. Йдеться про ідею відмови від свободи своєї особистості задля того, щоб з'єднати своє «Я» із чимось або кимось зовнішнім з метою долучення до його сили [15].

Важливою функцією соціальної деструкції Е. Фромм називає процес самовизначення. Головна ознака самовизначення як елемент самоідентифікації – це саморепрезентація. Йдеться про агресивну форму самоствердження, домінування «Я» у межах опозиції до іншого.

Взаємовідносини людського і позалюдського в індивідуальному людському бутті у формі зв'язку «олюднене – позаолюднене» є елементарною «клітинкою», первинною онтологічною структурою людської деструктивності – її першопочатком. Одночасно цей зв'язок є інваріантом людської деструктивності, що існує на рівні індивідуального людського буття виключно через посередництво варіативних форм. На метафізичному рівні людська деструктивність являє собою зв'язок між ентропією світового буття і нестабільністю людського буття як складноорганізованої світовідкритої системи. Вона характеризує світовідношення («людина – світ») в цілому як субстанційний (метафізичний) рівень індивідуального буття людини. Нестабільність – основа побудови і функціонування складноорганізованих систем, вона є конституючою ознакою сучасного світоустрою і соціального світоустрою, зокрема [4, с. 134-136]. Світ як істотно неупорядковане середовище перестав бути єдиним: порядок і хаос існують як два аспекти одного цілого. Світ єдиний, але нестабільний, і деструктивність є прямим наслідком нестабільності світу, що впливає на макромасштабну поведінку об'єктів [3, с. 89-90].

Існує кілька думок щодо співвідношення понять агресивності й деструктивності:

– агресивність і деструктивність – синоніми, і як пише Ч. Райкрофт, існують розбіжності в тому, чи є агресія первинним потягом, тобто агресивним руйнівним інстинктом, чи ж реакцією на фрустрацію;

– агресія – частина потреби до руйнування (деструкції), оскільки вона (агресія) включає в себе руйнівні спонукання, спрямовані зовні, в той час як існують і саморуйнівні (аутоагресивні) тенденції;

– деструктивність – одна з форм агресії, «злаякісна агресія»; – деструктивність – компонент агресії. Фізіологи вважають, що на агресію впливають генетичні чинники. Гени можуть впливати на поведінку через кодування, вироблення специфічних білків, які функціонують у мозку й нервовій системі та безпосередньо впливають на поведінку людини. Фізіологічними причинами агресії можуть бути порушення в лімбічній системі людини. Мозкове захворювання лімбічної системи було характерним для людей, в яких проявлявся синдром дисконтролю, що характеризується безпричинною жорстокістю, патологічною схильністю до насильства. Є альтернативна гіпотеза щодо висунутої З. Фрейдом інстинктивної теорії агресії. Агресію визначають як набутий захисний механізм, спричинений зовнішніми чинниками, проти впливу ворожого оточення.

Деструктивність сама по собі присутня абсолютно в кожній людині, однак проявляється частіше у складні, можливо, переломні моменти життя. Часто це трапляється з підлітками, в яких до проблем вікової психіки додається ще навчальне навантаження і складні взаємини зі старшим поколінням. У деяких випадках можливі також деструктивні зміни особистості, які полягають у руйнуванні самої структури особистості або, як варіант, деяких окремих її компонентів. Зустрічаються найрізноманітніші форми цього явища: деформація мотивів поведінки, деформація потреб, зміни характеру й темпераменту, порушення волевого управління поведінкою, неадекватна самооцінка й проблеми в спілкуванні з оточуючими.

Також необхідно звернути увагу на те, що агресивність як риса особистості надає взаємодії деструктивного відтінку й може набирати найрізноманітніших форм: від мстивості, ворожості, хамства, заздрощів до образ, сварок, погроз, нищівної критики партнера. Усе це тримає співрозмовника в напруженні й активізує в нього різні способи психологічного захисту. Наступний аспект агресивної взаємодії пов'язаний із тим, що агресивна поведінка завдає фізичної, матеріальної чи моральної шкоди іншому, а це супроводжується глибокими емоційними переживаннями, такими як гнів, злорадство тощо, а також експресивним оформленням, тобто жестами погрози, ворожості, нехтування, зневаги [5].

На думку Ю. Козелецького, людині властива «трансгресія» як прагнення до постійного подолання своїх колишніх досягнень і результатів, бажання вийти за межі, що заважають її самоактуалізації. На підставі цього Ю. Козелецький виділяє конструктивну трансгресію – творчість, а також деструктивну трансгресію – дії, що призводять до руйнування [7].

А. Бандура, вважає що переважно наші особливості в поведінці розвиваються через наслідування певним моделям. У книзі «Теорія соціального навчання» А. Бандурою запропонована схема основних компонентів комплексного аналізу агресії:

- 1) спосіб, через який здобуваються агресивні дії, їх джерело;
- 2) фактори, що стимулюють виникнення агресії;
- 3) умови, що регулюють виконання таких дій [2, с. 29-30].

Він не заперечував значення біологічних факторів, передусім генетичних і гормональних, у виникненні агресивної поведінки, але вважав, що вони встановлюють деякі межі різновидів небезпечних відповідей, тим самим навчаючи такої

поведінки. На його думку, люди, спостерігаючи за поведінкою інших людей, легко опановують агресивну поведінку та загальну стратегію для своїх наступних дій. Якщо вихователі дитини (батьки, учителі) проявляють агресивність, то й дитина, наслідуючи їх, стане агресивною. Якщо ж об'єкт буде покарано за його агресивність, це зменшить прояв агресивності.

Ворожі зразки поведінки за вченням А. Бандури, переймаються в суспільстві з трьох джерел: родини, субкультури та символічного моделювання, що забезпечується ЗМІ, особливо телебаченням.

Умовою прояву агресивної поведінки є схильність до неї у подібних ситуаціях. А. Басс вказав ряд чинників, від яких залежить сила агресивних звичок: частота та інтенсивність випадків переживання атаки (фрустрації, роздратування), неодноразове позитивне закріплення успіху за допомогою агресії, культурні та субкультурні норми, темпераментальні передумови, прагнення до самоповаги та захисту від групового тиску як провокуючої умови тощо [17].

Одним з проявів соціальної деструктивності й агресивної поведінки є насильство в сім'ях.

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»: насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Види насильства в сім'ї:

1) Фізичне – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

2) Сексуальне – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

3) Психологічне – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

4) Економічне – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [11].

Насильство в сім'ї існує у всіх без винятку соціальних групах, не залежить від статусу особи, її рівня доходів й інших чинників. Випадки вчинення насильства все частіше трапляються в різних родинах – як неблагополучних, так і навпаки, і найчастіше від цього протиправного діяння страждають жінки й діти, які є найменш захищеною категорією з усіх верств населення. Так, станом на 2013 рік на профілактичному обліку органів внутрішніх справ перебувало 101 тис. 600 осіб-правопорушників, що застосовували насильство в сім'ї. З них: 92 тис. 500 – чо-

ловіки та 8 тис. 900 – жінки, решта – підлітки. Водночас, за даними Інституту соціологічних досліджень НАН, 68% жінок зазнають знущання в сім'ї, з них чверть «як правило» або «часто» потерпає від побоїв. Таким чином, кожна десята жінка в сім'ї зазнає постійного насильства [10]. Також занепокоєння викликає той факт, що в Україні майже 60% дітей у віці від 2 до 14 років страждає від психологічного чи фізичного насильства в сім'ї.

Не викликає сумніву, що застосування насильства в сім'ї супроводжується низкою негативних наслідків: впливає на моральність, призводить до руйнування сім'ї, супроводжується шкодою фізичному чи психічному здоров'ю дорослої людини, різними захворюваннями, соціальними наслідками, психотравмуючим впливом на дітей та неповнолітніх, що часто сприяє негативним проявам у їхній соціальній адаптації. Різні форми насильства щодо дитини з боку особи, яка має дбати про неї, піклуватися про її виховання, негативно впливають на формування майбутньої особистості, оскільки порушують її повноцінний фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток. Тому очевидно, що насильство в сім'ї є неприпустимим руйнівним чинником, який впливає на гармонію, злагоду та єдність не лише в самій родині, але й у суспільстві та державі загалом, а тому останні разом мають об'єднати зусилля в боротьбі з цим ганебним явищем і виробити ефективні механізми протидії йому. Як уже зазначалося, необхідність ефективного забезпечення протидії насильству в сім'ї також зумовлена тим, що сьогодні випадки вчинення цього протиправного діяння все більше набувають в Україні широкого масштабу. Так, за даними Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, лише 2013 року працівниками органів внутрішніх справ було прийнято 102 381 заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством у сім'ї, за якими складено адміністративні протоколи, а 2014 року – 82 900. Майже 90 тисяч звернень щодо домашнього насильства надійшло до Національної поліції станом на початок вересня 2016 року.

При цьому варто зазначити, що справжні масштаби досліджуваного протиправного діяння неможливо відобразити в жодній статистиці. Це пов'язано з тим, що багато фактів насильства в сім'ї залишаються латентним явищем. Жертви насильства в родині не завжди звертаються до правоохоронних чи інших органів державної влади за допомогою, що пов'язано з різними причинами – страхом перед агресором у сім'ї, соромом за таке ставлення до себе близької людини, зневірою в діяльність правоохоронних органів, відчуттям «своєї власної провини» і відданості родині тощо [1, с. 6-7].

За даними *National Coalition Against Domestic Violence* (NCADV) кожні 9 секунд в США, жінка піддається домашньому насиллю. У середньому, близько 20 осіб на хвилину піддаються фізичному насильству. Протягом року, це відповідає більш ніж 10 мільйонів жінок і чоловіків. 1 з 3 жінок і 1 з 4 чоловіків стають жертвами, в різній формі, фізичного насильства з боку родини за час всього життя. 1 з 5 жінок і 1 з 7 чоловіків стали жертвами грубого (побиття, нанесення тяжких тілесних пошкоджень) фізичного насильства. 1 з 5 жінок і 1 з 7 чоловіків у Сполучених Штатах були зґвалтовані у своєму житті. Майже половина жінок (46,7

%) і чоловіки (44,9 %) були зґвалтовані знайомими. З них 45,4 % жінок і 29 % чоловіків були зґвалтовані чоловіком або дружиною [18].

За даними, наведеними Всесвітньою організацією охорони здоров'я, кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних, ця проблема є більш гострою для економічно слабо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, що повідомили про те, що вони хоч раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15 % у Японії до 71 % в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 20 % у США, 23 % у Швеції, 30-54 % у Бангладеш, Ефіопії, Перу і Танзанії [14, с. 68].

Слід звернути увагу на той факт, що законодавство багатьох країн взагалі не передбачає відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, що гальмує процес розв'язання цієї проблеми. У деяких країнах відповідальність настає за вчинення лише окремих форм насильства. За наявними даними, в 79 країнах світу закони щодо протидії насильству в сім'ї або відсутні, або про них нічого не відомо; зґвалтування в шлюбі визнається злочином лише в 51 країні світу; лише в 16 країнах чинне законодавство окремо класифікує злочини, пов'язані з сексуальною агресією, і лише в трьох (Бангладеш, Швеція і США) насильство по відношенню до жінок виділяється в окрему категорію злочинів; у Болівії, Камеруні, Коста-Ріці, Ефіопії, Лівані, Перу, Румунії, Уругваї та Венесуелі насильник може уникнути покарання, якщо запропонує жертві одружитися та отримає її згоду [9]. Важливим етапом у сфері відповідальності за вчинення насильства у сім'ї є процесуальне забезпечення затримання особи, яка його вчинила. На нашу думку, позитивним для впровадження у вітчизняне законодавство є досвід країн Європейського Союзу та США, за яким застосовується підхід вилучення з сім'ї не жертви насильства, а особи, яка його вчинила. Як зазначає М. Євсюкова, у цьому випадку «особа, яка постраждала і яка є жертвою, не змушена шукати притулок, «поки інший член сім'ї заспокоїться та прийде до тями» [6, с. 359].

Також слід відзначити, що Організацією Об'єднаних Націй розроблено рекомендації всім країнам – членам ООН – модельне законодавство щодо протидії насильству в сім'ї. Модельне законодавство створено для вдосконалення законодавчої бази окремих країн щодо боротьби з домашнім насильством, у ньому надається визначення поняття насильства в сім'ї, визначаються його форми, детально роз'яснено механізм подання заяв потерпілими, визначено права жертв, обов'язки структур, компетентних у питаннях сімейного насильства, а також установлено заходи екстреної та планової допомоги жертвам, які постраждали від цього жорстокого явища.

У країнах англо-американського, романо-германського типу правових систем широко розповсюджені такі спеціальні заходи протидії насильству в сім'ї, що призначаються судом, як заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість перебування біля нього ближче, ніж це встановив суд, обмеження контактів з дітьми, дружиною, іншою особою, потерпілою від насильства в сім'ї, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними й намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та інші способи зв'язку.

Важливою гарантією безпеки потерпілого від насильства в сім'ї є передбачення різних охоронних документів – так званих ордерів: надзвичайний та тимчасовий ордер у США; охоронний ордер, королівський судовий ордер захисту, ордер, що дає право на вхід до житла в Канаді; спеціальні постанови у Франції; охоронний або стримувальний ордери у Грузії, захисний припис і встановлення особливих вимог до поведінки особи, яка вчинила побутове насильство, у Республіці Казахстан. Зазначені ордери, приписи та охоронні документи дозволяють не лише терміново втрутитися в інцидент насильства і здійснити дієвий захист потерпілої особи негайно, а також контролювати ситуацію в майбутньому і забезпечити охорону прав постраждалих осіб після вчинення акту насильства в сім'ї.

Цікавим для нашого дослідження є досвід Польщі у сфері протидії насильству в сім'ї. Так, незважаючи на той факт, що Закон Польщі «Про протидію злочинам в сім'ї» прийнято 2010 року, у цій державі накопичено позитивний досвід в означеній сфері. Цей Закон передбачає новий дієвий захід протидії насильству у сім'ї – виселення агресора з місця спільного з жертвою проживання, якщо є підстави вважати, що є небезпека потерпілій особі. Також зазначений Закон передбачає можливість вилучення дитини із сім'ї ще до розгляду справи в суді, негайно, якщо є підстави вважати, що їй загрожує небезпека. У цьому разі дитина направляється до лікарні або «тимчасової сім'ї», а суд протягом 24 годин вирішує питання про місце її майбутнього перебування. Поряд із цим слід зазначити, що відповідно до законодавства в Польщі за вчинення насильства в сім'ї особа притягується лише до кримінальної відповідальності. Так, відповідно до ст. 207 КК Польщі той, хто знущується шляхом фізичного або психічного впливу над найближчою особою або над іншою особою, яка є в постійній або тимчасовій залежності від винного, або над малолітньою, або безпорадною особою у зв'язку з її психічним чи фізичним станом, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років. Заслуговує на увагу процедура «Сині Хартії», яка провадиться й реалізується поліцією в зв'язку з ґрунтовними підозрами про існування насильства в сім'ї. Ця процедура передбачена Розпорядженням Головного коменданта поліції від 18 лютого 2008 року № 162 «Щодо методів і форм виконання поліцією завдань в зв'язку з насильством в сім'ї в рамках процедури «Сині Хартії»». Процедура включає такі етапи: 1) виконання поліцейським завдань з протидії насильству в сім'ї та заповнення «Карти А», яку він передає черговому відділку Поліції. Останній доручає її передання дільничному чи поліціантові, який виконує обов'язки дільничного; 2) дільничний після отримання «Карти А» зобов'язаний у рамках процедури «Сині Хартії» щодо сім'ї, яка зазнала насильства, задокументувати виконані дії з метою моніторингу подальшої ситуації в сім'ї та запобігання загрозам, а також до ініціювання іншої допомоги, зокрема: а) забезпечити безпосередній контакт з сім'єю, щодо якої розпочато процедуру «Сині Хартії», з метою отримання інформації про ситуацію в сім'ї, підтвердження застосування насильства в сім'ї, а також установа характеру необхідної допомоги – одразу, або не пізніше ніж 7 днів від дня отримання «Карти А»; б) здійснити передання жертвам насильства «Карти В», якщо не було можливості зробити це раніше, яку вона має заповнити

самостійно; поінформувати про принципи отримання юридичного захисту, про організації та інституції, що надають допомогу, а також про можливість переказу через Поліцію органам влади й місцевого самоуправління чи суб'єктам, яким ті делегували реалізацію завдань у сфері протидії насильству в сім'ї, інформації про ситуацію в сім'ї і потребу надання їй допомоги; в) забезпечити систематичні візити, принаймні раз на місяць, виявляючи стан безпеки членів сім'ї та поведінку виконавця насилля в сім'ї; г) здійснювати проведення превентивних дій щодо кривдника в сім'ї, зокрема проведення профілактичних розмов із кривдником, а також його інформування про можливості проходження лікування чи терапії та участі в корекційно-освітніх програмах для виконавців насильства; д) передання оригіналів «Карти А» і додаткових важливих матеріалів до місцевих установ, які здійснюють підготовку до проведення в певній справі перевірок у випадку, коли є підстави припускати або ж підозрювати вчинення злочину, і одночасний збір копій матеріалів з метою подальшої реалізації процедури «Сині Хартії»; 3) завершення проведення процедури «Сині Хартії» щодо сім'ї, коли з наявної документації та отриманої інформації випливає, що в цій сім'ї вже не спостерігається явище насильства; 4) повідомлення дільничним про закінчення процедури особі, яка була визнана в процесі реалізації процедури «Сині Хартії» як жертва насильства. Також слід зазначити, що місцеві установи, які отримали від дільничного інформацію чи матеріали з реалізації процедури «Сині Хартії», зобов'язані в письмовій формі надати звіт про спосіб їх використання та вжиті заходи.

На нашу думку, процедура «Сині Хартії» у Польщі є ефективним заходом у протидії насильству в сім'ї [1, с. 174-182].

Наслідки насильства в сім'ї впливають на фізичне та психологічне здоров'я людини. Характерними наслідками насильства є феномен набутої безпорадності, симптоми посттравматичного стресового розладу, агресивно-депресивні прояви, стійка особистісна іммобілізація, схильність до деструктивної та аутодеструктивної поведінки тощо. Зазначені явища виявляють себе в процесі соціальної взаємодії і можуть бути визначені при оцінюванні стану постраждалих у ході втручання.

Жертви насильства в сім'ї мають різні специфічні потреби, серед яких: потреба у захисті, в спілкуванні та приналежності до соціальної групи; потреба в любові та прийнятті, у самоповазі та впевненості в собі; потреба у матеріальному забезпеченні, у працевлаштуванні для забезпечення проживання окремо від кривдника; потреба в емоційній підтримці, у лікуванні чи реабілітації, у самореалізації тощо [13, с. 108].

У зв'язку з цим основними послугами, яких потребують жертви насильства, є психологічні, інформаційні, соціально-медичні, соціально-побутові, юридичні, соціально-економічні, а також послуги з працевлаштування. Вони можуть бути надані через: забезпечення захисту від подальшого насильства; надання притулку для жінок і дітей, які опинились у загрозовій для життя та здоров'я ситуації; надання медичної допомоги; правову підтримку постраждалих (в т. ч. представлення інтересів у суді та державних органах і службах); психотерапевтичну та соціальну роботу з постраждалими, допомогу у відновленні соціальних зв'язків; роботу з клієнтами, членами їх сімей щодо корекції сімейних стосунків і профі-

лактики нових випадків насильства в сім'ї; роботу з соціальними службами, правоохоронними органами, закладами освіти; координацію діяльності з органами охорони здоров'я щодо надання медичної та медико-психологічної допомоги [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, *соціальна деструктивність* – це спрямованість людини на панування над іншим індивідом чи соціальною групою, бажання руйнувати усталені соціальні зв'язки та спричиняти усвідомлені чи неусвідомлені психотравми. Деструктивна поведінка являє собою тип руйнівної для людини поведінки, яка характеризується істотними відхиленнями від існуючих психологічних і навіть медичних норм, в результаті чого сильно страждає якість життя людини. Особистість перестає критично сприймати і оцінювати свою поведінку, виникає незрозуміння того, що відбувається і когнітивне спотворення сприйняття в цілому. Одним з проявів соціальної деструктивності й агресивної поведінки є насильство в сім'ях.

Існує необхідність запозичення позитивних заходів США, Канади, Польщі та інших країн у сфері протидії насильству в сім'ї в частині вилучення особи-агресора з місця спільного проживання з потерпілою особою на певний термін; запровадження такої важливої гарантії безпеки потерпілого від насильства в сім'ї, як надзвичайного охоронного ордеру, який дозволяє терміново втрутитися в інцидент насильства і здійснити дієвий захист потерпілої особи негайно; створення спеціального підрозділу поліції з протидії насильству в сім'ї; використання спеціальних електронних GPS-браслетів, за допомогою яких поліція отримує сигнал про те, що особа, яка вчинила насильство в сім'ї, наближається до потерпілого, і може негайно реагувати на це; запровадження кримінальної відповідальності за невиконання надзвичайного охоронного ордеру тощо.

Література

1. Горбова, Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї : монографія / Ганна Олександрівна Горбова, Валентин Васильович Галунько. – К. : Інститут публічного права, 2016. – 226 с.
2. Бандура, А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
3. Бут, В. В. Конструкт «людської деструктивності» як предмет соціально-філософського аналізу / В. В. Бут // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2013. – № 52. – С. 89-99.
4. Воронкова, В. Г. Формирование нового мировоззрения, нового человека, нового общества будущего : монография / В. Г. Воронкова // Кого и как воспитывать в подрастающих поколениях / Под ред. О. А. Базалука. – К. : Издательский дом «Скиф». – 2012. – Т. 2. – С. 134-152.
5. Гребенюк, М. Щодо розмежування понять деструктивної, агресивної та девіантної поведінки [Електронний ресурс] / М. Гребенюк. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v71/52.pdf>.
6. Євсюкова, М. Аналіз змін до законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї / М. Євсюкова // Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов : матеріали міжнар. наук.- прак. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. – К. : ДНДІ МВС України, 2009. – С. 357-360.
7. Козелецкий, Ю. Психологическая теория решений / Ю. Козелецкий. – М. : Прогресс, 1979. – 504 с.
8. Левченко, К. Повноваження органів охорони здоров'я у впровадженні роботи із попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс] / К. Левченко, М. Легенька. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkauk_2015_2_19.
9. Насилие в отношении женщин в фактах и цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.nasiliestop.ru/inf_mat.php.

10. Насильство у сім'ї як соціальна проблема в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rogachik.just.ks.ua/yuridichnarubrika/nasilstvo-u-simyi-yak-sotsialna-problema-v-ukrayini.html>.
11. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2789-14>.
12. Романюк, В. Соціальна деструктивність та медіатероризм : концептуально-теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В. Романюк. – Режим доступу : <http://journ.lnu.edu.ua/vypusk7/n15/tv15-31.pdf>.
13. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї : міжнародний досвід та рекомендації для України / наук. ред. О. Кочемировська; заг. ред. С. Павлиш. – К. : Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 228 с.
14. Тучак, М. О. До питання про вдосконалення правового регулювання попередження насильства в сім'ї / М. О. Тучак // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2003. – № 4. – С. 66-69.
15. Фромм, Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М., 1994. – 447 с.
16. Фромм, Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Академический проект, 2007. – 270 с.
17. Buss, A. The psychology of aggression / A. Buss. – N. Y., John Willy. 1961.
18. National Coalition Against Domestic Violence (NCADV) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ncadv.org>.

References

1. Horbova, H. O., Valentyn, V. H. (2016). Administratyvno-pravove rehulivannia protydii nasyilstvu v simyi [Administrative and legal regulation of counteraction to domestic violence]. Kyiv: Instytut publicznego prava – Institute of Public Law [in Ukrainian].
2. Bandura, A (2000). Teoriia sotsialnogo naucheniiia [Social learning theory]. Spb Evraziia [in Russian].
3. But, V. V. (2013). Konstrukt «liudskoi destruktyvnosti» yak predmet sotsialno-filosofskoho analizu [The construct of "human destructiveness" as a subject of socio-philosophical analysis]. Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian bulletin of ZDIA, №52, pp. 89-99 [in Ukrainian].
4. Voronkova, V. G., Bazaluk, O. A. (Ed.) (2012). Formirovanie novogo mirovozzreniia novogo cheloveka novogo obshchestva budushchego [Formation of a new world, a new man, a new society of the future]. Kogo i kak vospityvat v podrastaiushchikh pokoleniiakh - how to cultivate the younger generation, Kyiv : Izdatelskii dom Skif, Vol. 2, pp. 134-152 [in Russian].
5. Hrebeniuk M. Shchodo rozmezhuvannia poniat destruktyvnoi, ahresyvnoi ta deviantnoi povedinky [On the delimitation of concepts destructive, aggressive and deviant behavior] Retrieved from: <http://www.apdp.in.ua/v71/52.pdf>
6. Yevsiukova, M. (2009). Analiz zmin do zakonodavstva Ukrainy shchodo protydii nasyilstvu v simi [Analysis of changes in the Ukrainian legislation on combating violence in the family]. Zabezpechennia prav i svobod liudyny i hromadianyna v diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy za suchasnykh umov : materialy mizhnar. nauk.- prak. konf.– Ensuring the rights and freedoms of man and citizen in the work of the organs of internal affairs of Ukraine under modern conditions: Proceedings of the international. scientific. prac. conf, Kyiv : DNDI MVS Ukrainy [in Ukrainian].
7. Kozeletskii, I. U. (1979). Psikhologicheskaia teoriia reshenii [Psychological decision theory]. Moscow: Progress [in Russian].
8. Levchenko, K., Lehenka, M. Povnovazhennia orhaniv okhorony zdorov`ya u vprovadzhenni roboty iz poperedzhennia nasyilstva v sim`yi [The powers of public health officials in the implementation of work on the prevention of domestic violence. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-vkauk_2015_2_19.
9. Nasilie v otnoshenii zhenshchin v faktakh i tsifrakh [Violence against women in facts and figures]. Retrieved from: http://www.nasiliestop.ru/inf_mat.php.
10. Nasyilstvo u simi yak sotsialna problema v Ukraini [Domestic violence as a social problem in Ukraine]. Retrieved from: <http://rogachik.just.ks.ua/yuridichnarubrika/nasilstvo-u-simyi-yak-sotsialna-problema-v-ukrayini.html>.
11. Pro poperedzhennia nasyilstva v simi : Zakon Ukrainy [On Prevention of Domestic Violence: The law of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2789-14>.

12. Romaniuk, V. Sotsialna destruktyvnist ta mediatorozm : kontseptualno-teoretychnyi aspekt [Social destructiveness oand media terrorism: conceptual and theoretical aspects] Retrieved from: <http://journ.lnu.edu.ua/-vypusk7/n15/tv15-31.pdf>.

13. Kochemyrovska, O., Pavlysh, S. (2011).Standarty nadannia sotsialnykh posluh osobam, yaki postrazhdaly vid nasylstva v simi : mizhnarodnyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy [Standards for social services to victims of domestic violence: international experience and recommendations for Ukraine]. Kyiv: Zaporizhzhia: Drukarskyi svit [in Ukrainian].

14. Tuchak, M. O. (2003). Do pytannia pro vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання poperedzhennia nasylstva v simi [On improvement of legal regulation of prevention of domestic violence]. Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav. – Bulletin of the Odessa Institute of Internal Affairs, 4, pp. 66-69 [in Ukrainian].

15. Fromm, E. (1994). Anatomiiia chelovecheskoi destruktyvnosti [Anatomy of human destructiveness]. Moscow [in Russian].

16. Fromm, E. (2007). Begstvo ot svobody E Fromm M Akademicheskii proekt [Escape from Freedom]. Moscow: Academic Project [in Russian].

17. Buss, A. The psychology of aggression / A. Buss. – N. Y., John Willy. 1961.

18. National Coalition Against Domestic Violence (NCADV) Retrieved from : <http://www.ncadv.org>.

Надійшла 20.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Качмар, О. В. Соціальна деструктивність та насильство в сім'ї / О. В. Качмар // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 43-54.